

Таццяна ВАБШЧЭВІЧ,
кандыдат філалагічных навук

ДЭБЮТНЫ ЗБОРНІК “ПЕСНІ-ЖАЛЬБЫ” ЯКУБА КОЛАСА Ў АЦЭНКАХ РЭЦЭНЗЕНТАЎ

УДК 821.161.3.09 Колас

У артыкуле разгледжаны рэцэнзіі на першы зборнік “Песні-жальбы” (1910) Я. Коласа. Як унікальны па сваім характары комплекс тэкстаў-рэфлексій пра Коласаў паэтычны феномен, яны зафіксавалі першыя подступы крытыкі да асэнсавання творчай індывідуальнасці будучага класіка. Падкрэслена актуальнасць ацэнак, выказаных рэцэнзентамі-піянерамі, для сучаснага коласазнаўства. Асобныя з водгукаў цытуюцца і аналізуюцца ў Беларусі ўпершыню.

Ключавыя словы: Якуб Колас, літаратурная крытыка, рэцэнзія, коласазнаўства, “Наша Ніва”, “Украінська хата”, беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі.

The reviews to debut collection of lyrics “Piesni-zhalby” (“Songs-lamentation”) (1910) by Y. Kolas are examined in the article. As a unique complex of reflective texts they have fixed the first steps of literary criticism on the way to comprehension of Kolas phenomena. The importance of some of the reviewers’ estimations for contemporary studies of Kolas works is underlined. Some of the critical recalls are quoted and analyzed in Belarus for the first time.

Сёння, з часовай адлегласці больш як у стагоддзе, першы зборнік вершаў класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа “Песні-жальбы”, што выйшаў з друку ў Вільні напрыканцы лета 1910 г., успрымаецца як адзін з уплывовых чынікаў развіцця нацыянальнай паэзіі ў XX ст. і свайго кшталту геном усёй Коласавай паэтычнай творчасці. Тэмы, настроі, лексіка, інтанацыі, якія маркіруюць адметнасць Коласа-паэта (у тым ліку і паэта-эпіка), упершыню сістэмна выявіліся менавіта ў кнізе-дэбюце – каб пазней узбагачацца і трансфармавацца ў адпаведнасці з выклікамі часу і асабістай духоўнай і душэўнай эвалюцыяй аўтара.

Але ў 1910 г. для маладога Канстанціна Міцкевіча “Песні-жальбы” былі найперш адказным падсумаваннем вынікаў за больш як пяцігадовы перыяд напружанай творчай працы (у кнігу ўвайшлі вершы 1904 – першай паловы 1910 гг.). Зборнік фактычна падводзіў рысу пад пачатковым этапам Коласавай літаратурнай дзейнасці. Вырашальны экзамен на паэтычную “профпрыдатнасць” перад чытачом і перад самім сабою будучы класік здаваў у нестандартных умовах – за кратамі, дзе адбываў трохгадовы тэрмін па палітычным прысудзе. Турэмнае зняволенне прыгнятала псіхалагічна і рабіла немагчымым паўнаважасны ўдзел у падрыхтоўцы ўласнай кнігі, у сувязі з чым паўнамоцтвы на адбор і групоўку вершаў давялося амаль у поўным аб’ёме дэлегаваць калегам па “Нашай Ніве” [10]. Гэтыя акалічнасці не маглі не абвастраць перажыванняў Коласа з нагоды выхаду “першынца”: і сам зборнік, і водгукі на яго чакаліся паэтам-вязнем (які, дарэчы, нават актыўна друкуючыся і ўжо атрымліваючы прыхільныя ацэнкі творчасці, усё ж не пераставаў пакутаваць ад сумненняў, ці ёсць у яго талент [8]) з асаблівым хваляваннем.

Рэакцыя на “Песні-жальбы” з боку крытыкі аказалася апэратыўнай. Ужо ў верасні 1910 г. у “Нашай Ніве” з’явілася першая рэцэнзія на новую кнігу, а крыху пазней літаральна адна за адной пасыпаліся і іншыя публікацыі – ва ўкраінскай, беларускай, рускай, польскай, чэшскай перыёдыцы. Па колькасці атрыманых водгукаў дэбютны паэтычны зборнік Я. Коласа стаў сапраўдным рэкардсменам сярод беларускамоўных літаратурна-мастацкіх выданняў 1900–1910-х гг.: усяго на яго было апублікавана шэсць манаграфічных рэцэнзій, тры з якіх – дастаткова разгорнутыя [4; 6; 7], а астатнія – больш блізкія па сваёй форме да анатацыйных нататак інфармацыйна-аналітычнага характару [5; 12; 13]. Акрамя таго, “Песні-жальбы” выступілі аб’ектам асэнсавання адразу ў некалькіх аглядавых літаратурна-крытычных артыкулах: публікацыі М. Багдановіча, А. Пагодзіна, В. Вегняровіча, Рубера (С. Руднянскага), А. Чэрнага і інш. Сучаснікі Я. Коласа, такім чынам, засведчылі жывую зацікаўленасць творчасцю паэта. Відавочным рабілася, што ў маладую нацыянальную літаратуру, якая толькі пачынала зацяляць пра сябе свету, прыйшоў аўтар нешараговага парадку.

Апублікаваныя на зборнік “Песні-жальбы” рэцэнзіі сталі першым сур’ёзным аналітычным набліжэннем да лірыкі Я. Коласа. У сукупнасці яны – унікальны рэцэптыўны зрэз беларускага літаратурна-інтэлектуальнага дыскурсу пачатку XX ст. Дзякуючы ім сёння можна прасачыць, чым закранула тагачаснага чытача Коласава паэзія, як беларускія і замежныя крытыкі спрабавалі падабраць да яе інтэрпрэтацыйныя ключы, зразумець яе ідэйную і стылёва-фармавую непаўторнасць, вызначыць яе крыніцы, акрэсліць тыя ўнутраныя заканамернасці, на якіх яна трымаецца. Для коласазнаўцаў каштоўнасць такога

матэрыялу неаспрэчная, і крытычныя выступы 1900–1910-х гг., дзе фіксуецца момант перша-нага камунікатыўнага кантакту Коласа з чытачом, неаднойчы патраплялі ў фокус даследчай увагі як у рамках рэвізійна-аглядных публікацый па гісторыі вывучэння паэтавай спадчыны (гл., напр.: [1; 2], [3, с. 112–119], [11, с. 119–121] і інш.), так і ў праблемна арыентаваных артыкулах, дзе неабходным было разгледзець эвалюцыю навуковага ўспрымання тых ці іншых коласазнаўчых пытанняў.

Аднак уласна водгукі на дэбютную паэтычную кнігу Якуба Коласа па розных прычынах (і не ў апошнюю чаргу – праз цяжкадаступнасць або ўвогуле забароненасць тэкстаў для даследчыкаў у савецкі перыяд) дагэтуль “не сышліся” ўсе разам у агульнай аналітычнай прасторы. Асобныя з замежных рэцэнзійных публікацый [5; 7; 12; 13], хоць і былі вядомыя паводле бібліяграфічных крыніц, не цытаваліся беларускімі літаратуразнаўцамі і заставаліся, па сутнасці, не ўключанымі ў айчынны навуковы кантэкст. Задача дадзенай працы – хаця б часткова закрыць наяўны прабел і ўважліва перачытаць напісаныя 110 гадоў таму рэцэнзіі і нататкі як адметны комплекс рэфлексій пра зборнік “Песні-жальбы” і, шырэй, – пра Коласаў паэтычны феномен у цэлым.

За кожным са шматлікіх водгукаў на коласаўскую кнігу стаіць асоба крытыка з толькі яму ўласцівымі светапоглядам, узроўнем прафесійнай культуры, сістэмай крытэрыяў для ацэнкі мастацкіх з’яў, бачаннем задач і перспектывы развіцця беларускай літаратуры. Таму кожны з рэцэнзійных матэрыялаў рэпрэзентуе сваю даследчую опытку і свой, у большай ці ў меншай ступені арыгінальны і глыбокі, спосаб рэцэптыўна-творчай супрацы з коласаўскім мастацкім словам. Той напружаны дыстанцыяваны абмен меркаваннямі, якім сталі рэцэнзіі рознаацыянальных аўтараў на беларускія “Песні-жальбы”, даў вагомы плён, бо ў багацці і разнапланавасці выказаных крытыкамі-піянерамі ідэй, у супадзеннях і перагуках пэўных высноў упершыню намацваліся і атрымлівалі тэарэтыка-літаратурныя вызначэнні знакавыя характарыстыкі Коласавага паэтычнага таленту.

Чараду водгукаў на дэбютную кнігу Якуба Коласа распачала, як ужо было адзначана, рэцэнзія ў “Нашай Ніве” (за дадзенай публікацыяй, дарэчы, яшчэ два гістарычныя першынствы: гэта першы крытычны матэрыял, ад пачатку і да канца прысвечаны творчасці паэта, і першы друкаваны крытычны выступ пра Коласа па-беларуску). Аўтар водгуку Альгерд Бульба (сапр. Вітаўт Чыж) – тагачасны штатны крытык і пуб-

ліцыст газеты, выпускнік Варшаўскай гімназіі і Львоўскага політэхнічнага інстытута, добра абазнаны не толькі ў беларускіх, але і ва ўкраінскіх літаратурных справах, – узяў на сябе адказнасць сфармуляваць “афіцыйны” адраджэнскі погляд на Коласаву паэзію. Такі абавязкова мусіў убачыць свет на старонках флагманскага нацыянальнага выдання, сталым супрацоўнікам якога да таго ж з’яўляўся стваральнік “Песняў-жальбаў”. Спецыфічны фармат “Нашай Нівы” накладваў на крытыка абмежаванні, аднак, камбінуючы сродкі публіцыстыкі і літаратурна-мастацкага аналізу, Альгерд Бульба здолеў стварыць дакладны і запамінальны партрэт Якуба Коласа як нацыянальна самабытнага паэта-адраджэнца.

Нашаніўскі матэрыял паказальна пачынаецца са сцвярджэння літаратурнай значнасці і запатрабаванасці Якуба Коласа, а сам паэт і яго вершы падаюцца ў якасці неад’емнай часткі агульнага нацыябудаўнічага руху, ачоленнага “Нашай Нівай”: «Вось, мы дачакаліся “Песняў жальбы” Якуба Коласа. Не новае гэта імя для нас, не раз на старонках “Нашай Нівы” гаварыў да нас Колас. Ён будзіў у нас веру ў будучыню або сумна паяў аб тым, як жывем цяпер» [4, с. 618] (тут і ніжэй правапіс прыведзены ў адпаведнасць з сучаснымі нормамаі).

Аўтар рэцэнзіі паслядоўна аперае характэрнай для публіцыстыкі газеты лексікай (“працаўнікоў на народнай ніве прыбывае”, “сыны забітага, загнанага народа”, “вера ў будучыню”, “стогн набалеўшай душы”, “любоў да роднай зямлі”, выхадзец “з хаты мужыцкай, блізка сярмяжнаму люду”, голас не “загнанага нявольніка, але чалавека-ваякі”, “ён церпіць за мільённы народ” і інш.), чым ускосна падкрэслівае адмысловы творчы статус Якуба Коласа – паэтычнага выразніка адраджэнскіх ідэй і аднаго з першапраходцаў у справе стварэння мастацкіх вобразаў беларуса і Беларусі – з усімі яе сацыяльнымі, этнакультурнымі і прыроднымі адметнасцямі. Пра верш “Жніво”, вылучаны ў якасці аднаго з найбольш рэпрэзентатыўных у зборніку, напрыклад, адзначаецца: “Гэта не жніво на буйных землях Украіны, ні на хутарах Літвы, гэта беларускае, мужыцкае поле...” [4, с. 618]. Нельга не звярнуць увагі, што Бульба, як і большасць нашаніўцаў, асацыюе беларускасць з сялянскасцю, а ў асобе Коласа бачыць найперш паэта сялянскага.

Завяршаецца рэцэнзія таксама на публіцыстычнай ноце – яшчэ адной яркай прывязкай коласаўскай творчасці да ідэалагічнай праграмы нашаніўства. Крытык цытуе верш “Кіньце смутак” (“Што вы, хлопцы, спяхмурнелі?..”), які

жыццесцвярджалым зместам і заклікальнай танальнасцю блізка да нашаніўскіх публікацый, а потым ставіць побач вобразы-сімвалы *нашай нівы і коласа*, ускосна падкрэсліваючы непарыўную сувязь паміж вядучай адраджэнскай газетай і паэтам, чый псеўданім так гарманічна нітуецца з яе назвай: «“За работу, жыва, жыва! Каб нас доля не кідала, каб не сохла наша ніва!” – кліча паэт, бо толькі тады скрозь выпалецца поле і буйны колас укарасіць нашы нівы» [4, с. 619].

Стварыўшы публіцыстычны сэнсава-кампазіцыйны каркас і аддаўшы тым самым належнае нацыянальна-адраджэнскаму нашаніўскаму праекту, Альгерд Бульба атрымлівае магчымасць уключыць у тэкст назіранні, непасрэдна датычныя формава-эстэтычных асаблівасцяў лірыкі Якуба Коласа. Крытык дае сціслую, але вельмі трапную характарыстыку Коласавага паэтычнага пісьма: “Верш Коласа адзначаецца прастатой, мысль сваю выказвае ён коратка, ясна” [4, с. 618]. У такой ненавязлівай і вельмі натуральнай фармулёўцы Бульбам упершыню артыкулюецца вызначальная асаблівасць коласаўскай паэтыкі, якая сёння лічыцца візітоўнай карткай класіка. Следам за нашаніўцам пра адметную стылёвую прастату паэта выкажуцца і астатнія рэцэнзенты Коласавага зборніка.

Да прастаты і яснасці як дзвюх найхарактэрнейшых уласцівасцяў коласаўскай лірыкі крытыкам дадаецца і “трэці кіт” – фатаграфічнасць. Яна зразумета ў рэцэнзіі ў шырокім сэнсе – як рэалістычнасць і праўдзівасць адлюстравання жыццёвых з’яў, паэтычная дакладнасць апісання: «“Песні жалбы” Коласа я б назваў жывой фатаграфіяй з беларускага жыцця», – канстатуе крытык [4, с. 619]. Праз надзвычайнае падабенства створаных малюнкаў да рэальнасці паэт, згодна з аўтарам водгук, уздзейнічае на чытача, прымушаючы наноў перажываць пэўныя эмоцыі: «Або гляньма на верш Коласа “Вёска”: хто бачыў нашу вёску, хто з ёй пазнаёміўся, для таго твор Коласа адразу прыпомніць яе, той думкамі перанясецца пад родныя стрэхі, збліжыцца да той беднаты, якая там пануе...» [4, с. 618].

Напрыканцы рэцэнзіі гучыць і адна асцярожная заўвага, таксама звязаная з ацэнкай эстэтычных вартасцяў Коласавых твораў: «У некаторых вершах Коласа спатыкаем вялікі ўплыў расійскіх паэтаў: Лермантава, Някрасава, і, калі ён стараецца патураць ім, тады верш яго траціць па сіле і колерах, стаецца наіўным. Гэта бачым у вершы “Песня над калыскай”; але гэтых вершаў не багата, і з твораў яго відаць, што самабытная беларуская нота паэту лепш удаецца і што Колас нам дасць больш родных вобра-

заў» [4, с. 619]. Крытык тут удала падключае да аналізу міжлітаратурны кантэкст і дакладна вызначае рускую класіку ў якасці галоўнай школы версіфікацыйнага майстэрства, якую праходзіў беларускі паэт. Паралелі з развітой рускай літаратурай дазваляюць рэцэнзенту акрэсліць адну з найбольш праблемных кропак паэтыкі ранняга Коласа: хісткасць мяжы паміж прастатой і спрошчанасцю, літаратурнай банальнасцю.

У цэлым тон рэцэнзіі Альгерда Бульбы – спакойны і ўзважаны, без узрушаных ці выразна эмацыйных ацэнак. Крытык-нашанівец шчыра вітае адоранага творцу і яго кнігу, ухваляе Коласаў талент (як прыродаапісанне, так і нацыянальна-адраджэнскую змястоўнасць), але якіх-небудзь выказванняў пра найдзвычайную яркасць і арыгінальнасць паэта або прагнозаў пра будучы вялікі поспех маладога аўтара ў водгук няма (для параўнання: у неўзабаве надрукаванай Бульбам рэцэнзіі на “Гусяра” Янкі Купалы гэтакія спадзяванні будуць агучаны). Само з’яўленне зборніка “Песні-жалбы” ацэньваецца як чаканы і заканамерны вынік працяглай і стараннай, патрэбнай многім (у першую чаргу – тым, хто з “мазалістымі рукамі” [4, с. 619]) літаратурнай працы, а яшчэ – трывалы і годны падмурак адраджэнства.

На пачатку лістапада 1910 г., прыблізна праз месяц пасля нашаніўскай рэцэнзіі, у якой былі зафіксаваны канцэптuallyныя пазіцыі адносна рэцэпцыі Коласа-паэта беларускімі адраджэнцамі, з’яўляецца першы водгук на “Песні-жалбы” ва Украіне. Нататку пра Коласаў зборнік, падпісаную псеўданімам *П. Гай*, друкуе кіеўскі штодзённік “Рада” [5] – адно з найбуйнейшых украінскамоўных выданняў пачатку ХХ ст., у савецкі час залічанае, як і беларуская “Наша Ніва”, да нацыянальна-буржуазных – з усімі наступствамі. За псеўданімам – украінскі паэт, грамадскі дзеяч і журналіст, актыўны супрацоўнік “Рады” Пятро Гаенка. Цікавае яго да творчасці Я. Коласа праявілася яшчэ да выхаду “Песняў-жалбаў”: у лютым 1910 г. у газеце быў апублікаваны пераклад Коласавага верша “Нёман” (“Неман”), пазначаны гаенкаўскім крыптанімам *П. Г.* [9].

“Радаўскі” водгук-анатацыя не багаты на падрабязнасці і літаратурна-крытычныя падагульненні, бо яго галоўная мэта – папулярызаваная. Пятро Гаенка дае самыя агульныя звесткі пра “Песні-жалбы” і іх змест. Стрыжань нататкі, як і ў выпадку з публікацыяй у “Нашай Ніве”, – думка пра адраджэнскую сутнасць Коласавага таленту. Досыць шчодро цытуючы радкі з коласаўскіх вершаў (“Не пытайце, не прасіце...” і інш.), рэцэнзент адзначае, што “ліра паэта” не можа быць настроена на “вясёлы лад” [5,

с. 3]: сум, аб'ектыўна абумоўлены “гнятучай” беларускай сучаснасцю – беднасцю і “народнаю цямрэчаю” [5, с. 4], – лейтматыў зборніка. Аднак за смуткам і жальбамі П. Гаенка, як і нашаніўска крытык, бачыць іншае, больш істотнае – непарушную веру паэта ў лепшую будучыню Беларусі (“жыцце залатое”) і паэтава імкненне абудзіць гэтую веру ў іншых. Напрыканцы водгук гучыць самая яркая ў ім – бо індывідуальна працула – выснова: «Вершы чытаюцца лёгка, з прыемнасцю і робяць на чытача цудоўнае ўражанне – чагосьці шчырага, цёплага, як размова дзіцяці, якое “не мудрствуе лукава”» (тут і далей пераклад з украінскай мовы наш) [5, с. 4]. Калі ў А. Бульбы думка пра адметную прастату Коласавага верша гучала нейтральна і стрымана, дык крытык-украінец знайшоў фармулёўку вельмі асабістую, пранікнёна-кранальную. Намагаючыся як мага дакладней перадаць адчуванні ад сустрэчы з коласаўскай паэзіяй, П. Гаенка ўхашіў сутнаскае ў ёй – дзівоснае “прарастанне” лірычнага пачуцця з самых звычайных і будзённых, часам далёка не арыгінальных па змесце і амаль пазбаўленых літаратурнай выштукаванасці моўных структур, якое падкупляе і заварожвае рэцыпіента, саграючы шчырасцю і дзіцячай адкрытасцю.

Са шчырасці і нявышуканасці мастацкага слова Коласа як найбольш паказальных адзнак яго лірыкі распачынае нататку пра “Песні-жальбы” яшчэ адзін украінскі рэцэнзент зборніка – вядомы паэт, перакладчык і педагог, доктар філалогіі Васіль Шчурат. Яго невялікі, але змястоўны матэрыял пра кнігу разам з перакладамі двух вершаў Я. Коласа на ўкраінскую мову (“Скора ў полі забушуе...” / “Скоро в полі забушуе...” і “Наша возьме” / “Мы ходим, спотыкаемся...”) быў надрукаваны ў львоўскім літаратурна-навуковым штотыднёвіку “Неділя” (рэдагаваным самім В. Шчуратам) у нумары за 1 студзеня 1911 г. [13]. Нататка В. Шчурата, як і публікацыя ў “Радзе”, выконвае найперш папулярызуючую функцыю (каб украінцы маглі “здабыць сімпатыю” [13] да беларускага аўтара), але прафесійны літаратуразнавец здолеў убагаціць водгук шэрагам арыгінальных назіранняў над Коласавымі творами, а таксама правёў паралелі з украінскай літаратурай.

Праблемна-тэматычнае поле “Песняў-жальбаў” В. Шчурат акрэслівае наступным чынам: думкі і рэфлексіі паэта, у першую чаргу – пра “стан беларускай краіны і яе жыхароў-сялян”, а таксама – “уражанні з турмы” [13]. Разумеючы патрыятычны і нацыябудаўнічы характар Коласавай творчасці, але ўтрымліваючыся ад публіцыстычных разваг і адраджэнскага пафасу,

аўтар нататкі акцэнтуюе ўвагу найперш на мастацкіх якасцях “Песняў-жальбаў”: “Тэндэнцыя ў яго [Коласа] усё выпінаецца наперад, як гэта і бывае звычайна ў паэта нацыянальнага адраджэння. Але любоў да справы роднага краю і шчырасць веры ў здзяйсненне новага, прыгожага ідэалу даюць яго тэндэнцыі крылы. Ад песняў павявае чарамі, свежасцю жыцця і чарамі абнаўлення” [13]. “Свежасць жыцця”, “чары абнаўлення” – характарыстыкі сакавітыя, ёмістыя. Колас паўстае ў шчуратаўскім водгукі як першаадкрывальнік закінутай і забытай “беларускай Атлантыды”, які не толькі дакладны ў створаных паэтычных малюнках, але і здольны здзівіць навізнаю, свежасцю ўспрымання і, нібыта дэміургі, даць новыя сілы, “напоўніць” жыццём дагэтуль маўклівую (бо не азначаную, не вербалізаваную) беларускую рэчаіснасць.

Каб наблізіць аўтара-беларуса да ўкраінскага чытача, В. Шчурат імкнецца падабраць аналогіі з украінскай літаратурай: “Калі б захацелася кротка ахарактарызаваць сілу і характар творчасці Коласа, дык можна было б гэта зрабіць толькі праз параўнанне – напрыклад, з нашым Шчогалевым” [13]. Прапанаванае супастаўленне – досыць нечаканае і развіцця ў пазнейшых коласазнаўчых распрацоўках не атрымала. Якаў Шчогалеў (1824–1898) – творца самабытны, аднак сярод шматлікіх яркіх постацяў украінскай літаратуры другой паловы – канца XIX ст. далёка не самы прыкметны. Сёння паэт высока ацэнены найперш як тонкі майстар пейзажнай лірыкі, хаця ў яго спадчыне прысутныя і сацыяльныя ноты, філасофскія і псіхалагічныя рэфлексіі, гістарычныя матывы (казаччына).

Сам В. Шчурат выбар тлумачыць так: “З ім [Шчогалевым] супольная Коласу непасрэднасць выказвання і натхнёнасць, якія не даюць яму ўпасці ў сентыментальнасць” [13]. Параўноўваюцца, такім чынам, не значнасць і роля паэта ў літаратуры, не змест і ідэйнае напаўненне коласаўскай і шчогалеўскай лірыкі, а найперш яе агульны тон (“сіла і характар”), моўнае і рытміка-пластычнае майстэрства творцаў. Па спеўнасці і лёгкасці штрафы (такія асаблівасці Коласавых твораў таксама справядліва адзначыў В. Шчурат на самым пачатку нататкі), па празрыстасці, дакладнасці і прастаце паэтычнай мовы Колас сапраўды выразна перагукаецца са Шчогалевым (асабліва Шчогалевым-пейзажыстам).

Заўвага-папярэджанне В. Шчурата пра сентыментальнасць, ад якой аўтара “Песняў-жальбаў” ратуе натуральнасць паэтычнага выказвання і натхнёнасць (у арыгінале – *верва*, што можа перакладацца яшчэ як ‘запал, узру-

шанасць, уздым'; значыць, размова ідзе ў першую чаргу пра непадробнасць і шчырасць паэтычнага перажывання), прымушае згадаць наіўнасць, заўважаную ў асобных коласаўскіх вершах нашаніўскім крытыкам Бульбам. Як і беларускі рэцэнзент, украінец В. Шчурат адчуў, наколькі тэхнічна складаная насамрэч змястоўная і стылёвая прастата Коласавага верша: любі няслушны ў мастацкім плане крок, няўдала падабранае слова ці выраз лёгка могуць ператварыць яе ў штучную, апаэтычную прасталінейнасць. Шчурат не называе нейкіх канкрэтных прыкладаў Коласавых творчых пралікаў (ні аб'ём, ні задачы публікацыі не дазваляюць гэтага), аднак, кіруючыся эстэтычнай інтуіцыяй і крытычнай строгасцю, ускосна ўказвае на іх імавернасць. Завяршаецца водгук слушным меркаваннем пра неаспрэчную роднаскасць паэзіі Якуба Коласа з паэзіяй "другога перыяду нашага [украінскага] адраджэння" [13], што з'яўляецца дадатковым аргументам на карысць таго, каб украінцы праявілі цікавасць да творчасці беларускага аўтара.

Напрыканцы студзеня 1911 г. Коласавы "Песні-жальбы" атрымалі з боку ўкраінцаў яшчэ адзін газетны водгук – на гэты раз з-за акіяна. Нататку апублікавала нью-ёркская "Свобода" [12] – выданне ўкраінскіх эмігрантаў у ЗША, якое паслядоўна стаяла на нацыянальна-адраджэнскіх пазіцыях. Па ключавых момантах гэты папулярны матэрыял блізкі да папярэдніх: невядомы аўтар (нататка апублікавана без подпісу) гаворыць пра "сум" і "бязмежны жал", што "вее з кожнага радка", "з кожнага малюнка" кнігі [12]. Галоўная прычына такой настраёвасці таксама відавочная – беднасць і нядоля Беларусі, чуйна ўспрынятыя і дакладна апісаныя (прыводзяцца адпаведныя цытаты) Коласам. І ўсё ж кароткі водгук-нататка дадае пэўныя важныя штрыхі да ранейшых характарыстык коласаўскай творчасці. Пра формавыя асаблівасці Коласавай лірыкі аўтар, у прыватнасці, піша: "Форма вершаў нявышуканая – прасценькая, як простым, няштучным ёсць жыццё Богам і людзмі паўзабытых беларусаў..." [12]. Сыходзячыся, такім чынам, з рэцэнзентамі-папярэднікамі ў бачанні прастаты як вызначальнай стылёвай адзнакі Коласа-паэта, свабодаўскі крытык упершыню звязвае яе з самой беларускай рэчаіснасцю, з ладам жыцця беларускага сялянства. Думка не разгортваецца, аднак размова, па сутнасці, ідзе пра тое, што Колас-лірык знайшоў паэтычныя сродкі, якія арганічна супадаюць з беларускім сацыяльна-культурным і ментальным кантэкстам. Цікавы сэнсавы нюанс атрымлівае ў гэтым плане і выказанае раней у нашаніўскай рэцэн-

зій меркаванне пра фатаграфічнасць Коласавых вершаў – яно напаяняецца яшчэ і псіхалагічным зместам: "Вось гэтыя чатыры часткі (першыя чатыры раздзелы зборніка. – Т. В.) можна было б назваць фатаграфічнымі здымкамі з прыроды Беларусі і душы беларускага мужыка" [12].

Амаль палову анатацыі займае пералік назваў Коласавых твораў па раздзелах, што, безумоўна, змяняе яе літаратурна-крытычную каштоўнасць. Вартымі ўвагі падаюцца яшчэ два палажэнні аўтара свабодаўскай публікацыі: палітычна смелая, па цензурных меркаваннях недазвольная ў самой Украіне і Беларусі экстрапаляцыя "турэмнага" раздзела "Песняў-жальбаў" на агульную сітуацыю ў тагачаснай Расійскай імперыі ("...панурыя малюнкi гэтага жыцця, што запанавала цяпер скрозь у імперыі бізуна. Цэлая Расія – гэта адна турма") і спроба даць яшчэ адно вызначэнне непаўторнай Коласавай прастаце ("Непрэтанцыёзныя, простыя – але шчырыя словы, напісаныя крывёю сэрца" [12]).

Заканчэнне будзе.

Спіс літаратуры

1. **Александровіч, С.** Першыя галасы прызнання / С. Александровіч // Жыццё для народа : зб. матэрыялаў аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа. – Мінск : Выд-ва Акадэміі навук БССР. – С. 27–37.
2. **Бас, І.** Першыя водгукі на Украіне / І. Бас // Літаратура і мастацтва. – 1962. – 3 крас. – № 27.
3. **Бас, І.** У пачатку вялікага шляху / І. Бас // Літаратурныя пошукі, знаходкі, даследаванні / І. Бас. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1969. – С. 100–123.
4. **Бульба.** Песні жальбы / Бульба // Наша Ніва. – 1910. – 30 вер. (№ 40). – С. 618–619.
5. **Гай, П.** Якуб Колас. Песні жальбы. Выданьне "Нашае Нівы". Сторінок 123. Ціна 30 коп. Вільня / П. Гай // Рада. – 1910. – 21 окт. (3 лист.). – № 238. – С. 3–4.
6. **Гермайзе, О.** Якуб Колас. Песні жальбы / О. Гермайзе // Украінська хага. – 1911. – № 1. – С. 61–62.
7. **Евшан, М.** Якуб Колас. Песні жальбы / М. Евшан // Літ.-наук. вістн. – 1911. – Т. LIII. Річник XIV. Кн. 1. – С. 230–231.
8. **Колас, Я.** Да А. Г. Рамановіч (30.05.1909) / Я. Колас // Збор твораў : у 20 т. ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2007–2012. – Т. 18 : Лісты (1908–1942). – 2012. – С. 9–12.
9. **Колас, Я.** Немань / Я. Колас ; перекл. з білор. П. Г. // Рада. – 1910. – 21 февр. (3 берез.) (№ 42). – С. 2.
10. **Колас, Я.** У рэдакцыю газеты "Наша ніва" (24.07.1910) / Я. Колас // Збор твораў : у 20 т. ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2007–2012. – Т. 18 : Лісты (1908–1942). – 2012. – С. 13.
11. **Мушынскі, М.** Беларускае коласазнаўства / М. Мушынскі // Каардынацыя пошуку : Беларус. крытыка : набыткі, перспектывы / М. Мушынскі. – Мінск : Маст. літ., 1988. – С. 116–139.
12. **Песні жальбы.** Якуб Колас, Вільня. 1910. Выданьне "Нашае нівы". Сторін 128. Ціна 30 копіяк // Свобода. – 1911. – 26 сч. – № 4. – С. 7.
13. **Щурат, В.** Якуб Колас : Песні жальбы (Вільня, 1910) / В. Щурат // Неділя. – 1911. – 1 сч. – С. 8.